

ارزش‌گذاری اقتصادی منابع تفرجگاهی بخش شهرداری کرمان به منظور ارائه برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم

سیدعلی جوزی^{۱*}، سحر رضایان^۲، مهدی ایرانخواهی^۳ و مرجان شاکری^۴

^۱ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، ایران

^۲ عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحدشاهرود، ایران

^۳ دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشکده محیط زیست و انرژی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران

^۴ دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بندرعباس، ایران

(تاریخ دریافت: ۸۸/۱۲/۱۱، تاریخ تصویب: ۸۹/۱۲/۲۲)

چکیده

این پژوهش با هدف تدوین برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم بخش شهرداری کرمان به انجام رسید. به این منظور در گام نخست جاذبه‌های طبیعی و تاریخی- فرهنگی منطقه مورد مطالعه و محدوده‌های پیرامونی آن شناسایی شد. با تکمیل پرسشنامه کلاوسون در قالب روش هزینه سفر (TCM) ارزش‌گذاری، بررسی و تجزیه و تحلیل شناساگر تقاضای اکوتوریسم منطقه مورد مطالعه به انجام رسید. با این هدف تعداد ۲۲۰ عدد پرسشنامه کلاوسون در زمان حداکثر تقاضای تفرجگاهی (اسفند ۱۳۸۷ لغایت فروردین ماه ۱۳۸۸) در منطقه مطالعاتی تکمیل شد. بر اساس محاسبات انجام شده ارزش تفرجگاهی بخش شهرداری کرمان در زمان مطالعه ۵ میلیارد و ۶۹۸ میلیون و ۲۵۰ هزار ریال در ماه برآورد شد. در ادامه، به منظور تدوین و ارائه راهبردهای کمی توسعه اکوتوریسم از روش برنامه‌ریزی راهبردی SWOT بهره‌گیری شد. این روش مبتنی بر شناسایی عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدات) محیط تحت بررسی است. در این راستا، شناسایی عوامل داخلی و خارجی به روش دلفی صورت پذیرفت. پس از شناسایی، عوامل داخلی و خارجی در قالب جدول ارزشیابی عوامل داخلی (IFE) و ارزشیابی فاکتورهای خارجی (EFE) مرتب و سپس نمره دهی و وزن دهی به این عوامل با استعانت از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و نرم افزار EXPERT CHOICE انجام شد. نتایج استخراج شده از این جدول‌ها مؤید آن بود که به‌رغم وجود جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی کم نظیر، که بالقوه می‌تواند این عرصه را به قطب گردشگری طبیعت در مناطق کویری کشور بدل نمایند، وجود کمبودهایی همچون ضعف در امکانات زیربنایی و عدم معرفی و تبلیغات نامناسب سبب شده محدودیت تحت بررسی در جدول برنامه‌ریزی راهبردی در شرایط رقابتی (استراتژی ST) قرار گیرد. در ادامه با هدف تدقیق و تلفیق اطلاعات حاصل از ارزشیابی عوامل داخلی و خارجی، جدول برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM) تکمیل شد. بر اساس نتایج این جدول سه استراتژی پیشنهاد شد که از این میان؛ جلب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی از طریق ارائه تسهیلات بانکی با دوره بازگشت طولانی مدت و واگذاری انفال در قالب اسناد نود و نه ساله با امتیاز مآخوذه ۵/۱۲ به عنوان مهمترین راهبردهای توسعه اکوتوریسم در منطقه مورد مطالعه در یک دوره ۲۵ ساله قابل اشاره است.

واژه‌های کلیدی: ارزش‌گذاری اقتصادی، اکوتوریسم، برنامه‌ریزی راهبردی، روش هزینه سفر، فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، بخش شهرداری کرمان

مقدمه

به نظر "پیرلاروس"، گردشگری، مسافرت به منظور تفنن و لذت است و گردشگر کسی است که برای خشنودی خود و لذت بردن مسافرت می کند (Lauros, 1999). سازمان جهانی گردشگری^۱، گردشگری را این گونه تعریف می کند: گردشگری عبارت است از مجموعه اموری که یک فرد در سفر و در مکانی غیر از محیط زندگی خود انجام می‌دهد، این سفر بیش از یک سال طول نمی کشد و هدف از آن سرگرمی، تفرج، استراحت، ورزش و فعالیت‌هایی از این قبیل است (Mehrabian, 2005).

اکوتوریسم کوتاه شده عبارت اکولوژیکال توریسم^۲ است که در زبان فارسی به طبیعت گردی معرفی شده و گرایشی نو در صنعت جهانگردی است. این شکل از گردشگری فعالیت های فراغتی انسان را بیشتر در طبیعت امکان پذیر می سازد و مبتنی بر مسافرت های هدفمند همراه با دیدار و برداشت های فرهنگی و معنوی از جاذبه‌های طبیعی و لذت جویی از پدیده‌های گوناگون آن است (Yaghmaian, 2003). در زمینه مطالعات برنامه‌ریزی راهبردی و ارزشگذاری در مناطق طبیعی و تفرجگاهی تا کنون مطالعات زیادی در دنیا و ایران به انجام رسیده است که در ذیل به برخی از مهمترین آنها اشاره می‌شود:

Chin Chen در سال ۲۰۰۲ ارزش اقتصادی باغی در تایوان^۳ را از طریق روش هزینه سفر (TCM)^۴ مورد بررسی قرار داد. این باغ یکی از مکان‌های تفرجی مشهور در شمال شرق تایپه می‌باشد. نتایج به دست آمده از این تحقیق نشان داد که میانگین سود عایدی از تفرج سالانه برای هر یک از ساکنان محلی به میزان ۴۰۹ دلار آمریکا و سود کلی تفرج در حدود ۲۳ میلیون دلار در سال است (Chin Chen, 2002).

Chen و همکارانش در سال ۲۰۰۴ مطالعاتی به منظور ارزیابی منافع ناشی از کاربری گردشگری طبیعت در یک منطقه ساحلی در امتداد ساحل شرقی جزیره ژیمان چین به روش هزینه سفر انجام دادند. جمع ارزش این ساحل و

مکان‌های تفرجگاهی مرتبط با آن بیش از ۵۳ میلیون دلار آمریکا در ماه تخمین زده شد (Chen, 2004). Zanderson و Jense در سال ۲۰۰۵ مقاله‌ای در ارتباط با گردشگاه‌های جنگلی و مطالعات مربوط به آن در شرق اروپا با استفاده از روش هزینه سفر ارائه دادند. نتایج این پژوهش میانگین سود عایدی برای هر یک از ساکنان محلی به ازای ورود هر گردشگر به داخل منطقه را ۱۲۲ دلار آمریکا در یک دوره ماهانه برآورد نمود (Zandersen & Jensen, 2005).

Shrestha با استفاده از روش هزینه سفر در سال ۲۰۰۷، تقاضای بازدیدکنندگان برای تفرج متکی به طبیعت را در منطقه رودخانه آپالچیکالا^۵ فلوریدا بررسی نمود. نتایج این مطالعه نشان داد که بازدیدکنندگان بطور متوسط ۷۴/۱۸ دلار به ازای هر روز اقامت هزینه نموده‌اند که آورد اقتصادی در حدود ۴۸۴/۵۶ میلیون دلار در سال را برای منطقه به همراه داشت (Shrestha, 2007).

Averil و Fleming در سال ۲۰۰۸ ارزش تفرجی دریاچه مکنزی^۶ را با استفاده از روش هزینه سفر انجام دادند. این دریاچه که در کشور استرالیا قرار دارد، روزانه دارای ۲۰۰۰ نفر بازدید کننده است. ارزش تفرجی این دریاچه بین ۱۹/۲ تا ۴۴/۴ میلیون دلار استرالیا در سال برآورد شد (Fleming & Averil, 2008).

تاکنون ارزیابی تفرجگاه‌ها در ایران به طوری که در کشورهای توسعه یافته تداوم دارد به انجام نرسیده است که علت آن را می توان در پیشینه کم اجرای مدیریت علمی تفرجگاه‌ها در ایران جستجو کرد. در ذیل به برخی از مطالعات انجام پذیرفته در این زمینه اشاره می‌شود:

Saudi shahabi در سال ۲۰۰۵ در پایان نامه کارشناسی ارشد خود با استفاده از روش هزینه سفر ارزش تفرجگاهی تالاب انزلی را معادل ۱۲۴۵۰۴۰۰۰ ریال در سال برآورد کرد (Saudi shahabi, 2005).

۱- World Tourism Organization (WTO)

۲- Ecological Tourism

۳- Fushan botanical

۴- Travel Cost Method

۵- Apalachicola

۶- McKenzie

میانگین هزینه دسترسی آنان به منطقه تفرجگاهی است (Asheim, 2000).

بخش شهداد با مساحت $29452/83$ کیلومتر مربع به عنوان وسیع ترین بخش کشور در 56 درجه و 19 دقیقه تا 59 درجه و 12 دقیقه طول شرقی و 26 درجه و 18 دقیقه تا 29 درجه و 96 دقیقه عرض شمالی در شهرستان کرمان واقع است. این بخش در 95 کیلومتری شهر کرمان به شکل یک مثلث در حاشیه کویر لوت خودنمایی می کند. سر این مثلث به سوی شمال باختری و قاعده آن به سمت جنوب خاوری است. این بخش در تلاقی با رشته کوه‌های مرتفع مرکزی و مناطق پست کویری واقع شده و این تلاقی استثنایی بین ناحیه کوهستانی و کویری، ویژگی های محیطی کم نظیری را به وجود آورده است که در کمتر نقطه‌ای از فلات ایران می توان مشاهده کرد (A'rabi, 2005). شهداد در محل تلاقی رشته کوه‌های مرتفع مرکزی ایران و کویر لوت واقع شده که استان کرمان را از استان سیستان و بلوچستان جدا می کند. امتداد ارتفاعات، بخش پهناور شهداد را به دو بخش متمایز خشک کویری و معتدل کوهپایه‌ای تفکیک نموده که در تلاقی با یکدیگر از لحاظ اقلیمی سه منطقه: کویری و حاشیه کویری، گرمسیری و سردسیر کوهستانی را شکل داده‌اند. شهداد از معدود مناطقی است که دارای چهره‌های گوناگون طبیعی است. وجود منابع آب و تنوع اقلیمی در بخش شهداد سبب شده با وجود استقرار در حاشیه کویر لوت دارای تجمع انسانی نسبتاً متراکمی باشد. به طوری که پس از بم بزرگترین ناحیه جمعیتی لوت در بخش شهداد اسکان یافته است.

این پژوهش با هدف کلی تدوین برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم بخش شهداد کرمان و اهداف دیگری همچون شناسایی جاذبه‌های طبیعی و تاریخی- فرهنگی منطقه و نیز ارزشگذاری اقتصادی و تجزیه و تحلیل شناساگر تقاضای اکوتوریسم آن به انجام رسید.

Abedinzadeh در پایان نامه کارشناسی ارشد خود در سال ۲۰۰۴ با استفاده از پرسشنامه کلاوسون ارزش اقتصادی پارک جنگلی سراوان استان گیلان را معادل 654 میلیون و 700 هزار ریال در سال و ارزش اقتصادی کاربری تفرجی یکی از پارک های اصلی شهر رشت را برابر با 15 میلیون و 775 هزار ریال در سال برآورد نمود (Abedinzadeh, 2004).

Shadmanlahiji در طی سال های ۲۰۰۴ الی ۲۰۰۵ ارزش تفرجی تالاب امیرکلیه را در استان گیلان با استفاده از روش ارزشگذاری مشروط یا $(C.V.M)$ معادل 8 میلیارد و 69 میلیون و 929 هزار ریال تخمین زد (Shadmanlahiji, 2005).

Mojabi در پژوهش خود در سال ۲۰۰۵ با استفاده از روش هزینه سفر، ارزش تفرجی پارک طبیعت پردیسان را معادل $77/6$ میلیارد ریال در سال و جنگل دست کاشت لويزان را 53 میلیارد ریال در سال برآورد نمود (Mojabi, 2005).

Latifi osquie در سال ۲۰۰۶ ارزش اقتصادی پارک جنگلی عون بن علی واقع در تبریز را در هر سال معادل 125 میلیون و 81 هزار ریال با استفاده از روش هزینه سفر تخمین زد (Latifi osquie, 2006).

روش هزینه سفر برای نخستین بار توسط "ماریون کلاوسون"^۱ ارائه شد و یکی از متداولترین روش‌های ارزشیابی در مناطق تفرجگاهی است. در این روش اطلاعاتی در زمینه دفعات بازدید در فواصل مختلف سال جمع آوری می‌شود. اطلاعات در این روش عمدتاً توسط پرسشنامه‌ای منتسب به پرسشنامه کلاوسون تدوین می‌شود. از آنجا که رابطه بین هزینه و زمان سفر رابطه‌ای مستقیم است، این اطلاعات به محقق اجازه می‌دهد دفعات بازدید را با سطوح مختلف هزینه محاسبه کند. این اطلاعات می‌تواند برای ترسیم منحنی تقاضای منطقه و برآورد هزینه مراجعان در قیاس با عایدی اقتصادی آن برای ساکنان مورد استفاده قرار گیرد. مبنای روش هزینه سفر، برآورد رابطه بین تعداد افراد مراجعه کننده به یک تفرجگاه، بعد مسافت از سکونتگاه دائمی این افراد و

۱- Contingent Valuation Method

۲- Marion Clawson

مواد و روش‌ها

در این تحقیق به منظور تعیین ارزش تفرجگاهی منطقه شهرداری، از روش هزینه سفر منطقه‌ای استفاده شد. در این روش اطلاعاتی در زمینه تعدد بازدیدها در فواصل مختلف زمانی جمع‌آوری می‌شود. در این مطالعه به منظور اجرای این روش مراحل ذیل به انجام رسید:

مرحله اول؛ تعیین محدوده مطالعاتی از طریق محاسبه شعاع عملکرد به روش "روپرت"^۱ (رابطه ۱)، مرحله دوم؛ جمع‌آوری اطلاعات در زمینه تعداد بازدیدکنندگان و دفعات بازدیدها در زمان حداکثر تقاضا، مرحله سوم؛ محاسبه نسبت بازدید به ازای هزار نفر بازدید کننده منطقه (این نسبت از تقسیم جمعیت بازدیدکنندگان بر جمعیت ثابت منطقه محاسبه می‌شود)، مرحله چهارم؛ محاسبه میانگین مسافت و زمان سفر (به صورت رفت و برگشت)، مرحله پنجم؛ تعیین رابطه بین بعد مسافت، هزینه سفر و تعداد بازدیدکنندگان منطقه (بر این اساس می‌توان تابع تقاضا را برای متوسط بازدیدکنندگان برآورد کرد)، مرحله ششم؛ ترسیم تابع تقاضای بازدید با استفاده از رابطه به دست آمده برای تفرجگاه و مرحله پایانی؛ برآورد کل سود اقتصادی حاصل از کاربری گردشگری طبیعت در منطقه شهرداری از طریق محاسبه مازاد مصرف کننده با سطح زیر منحنی تقاضا (Moons, 2003).

$$r = 1/4\sqrt{E} \quad (1)$$

در رابطه فوق r شعاع عملکردی به کیلومتر و E جمعیت شهر تحت بررسی بر مبنای هزار نفر است.

در رابطه فوق r شعاع عملکردی به کیلومتر و E جمعیت شهر تحت بررسی بر مبنای هزار نفر است.

با توجه به این که پیش بینی می‌شود عمده جمعیت متقاضی استفاده از امکانات تفرجگاهی از مبدا شهر کرمان به بخش شهرداری مراجعه کند، بنابراین در رابطه "روپرت" با توجه به جمعیت ۴۹۶۶۸۴ نفری (بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۶) شهر کرمان، شعاع عملکردی این شهر ۳۱/۲ کیلومتر برآورد شد که معادل شعاع مطالعاتی این تحقیق است. برای تعیین تعداد نمونه لازم جهت

برآورد ارزش تفرجی از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده^۲ استفاده شد. به این منظور ابتدا تعداد ۳۰ پرسشنامه به عنوان پیش آزمون در بخش‌های مختلف منطقه مورد مطالعه تکمیل شد و از محاسبه واریانس آن میزان تمایل به پرداخت بازدیدکنندگان منطقه به منظور محاسبه ارزش تفرجی برآورد گردید. سپس با احتساب ضریب اطمینان ۹۰ درصد و خطای ۳ درصد، تعداد نمونه‌های لازم با استفاده از رابطه "کوکران"^۳ از طریق رابطه ۲ محاسبه شد:

$$n = \frac{t^2 s^2}{d^2} = \frac{(0/90)^2 (0/227)^2}{(0/03)^2} = 219/95 \quad (2)$$

در این رابطه؛ s^2 : واریانس، d : خطای مطالعه بر حسب درصد و t : ضریب اطمینان است.

به این منظور پرسشنامه‌ای تحت عنوان پرسشنامه کلاسون، مرکب از ۳۳ سوال تنظیم و بین ۲۲۰ نفر بازدید کننده در اسفند ماه ۱۳۸۷ لغایت فروردین ۱۳۸۸ توزیع و تکمیل شد. تعدادی از پرسشنامه‌ها پس از مطالعه و بررسی دقیق به دلیل مخدوش بودن حذف شد و در نهایت تعداد ۱۸۸ عدد پرسشنامه تکمیل شده جهت تحلیل نهایی نتایج مورد استفاده قرار گرفت. به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات پرسشنامه‌ها از نرم افزار آماری SPSS ۱۵/۰ و Eviews استفاده شد. هزینه سفر (TC) برای منطقه مفروض ز نیز از رابطه ۳ محاسبه شد:

$$TC_{ij} = TC (DC_{ij}, TTC_{ij}, Fi) \quad (3)$$

$$I=J \dots n$$

$$J=I \dots m$$

در این رابطه DC هزینه‌های طی مسافت هر فرد فرضی I است که به مسافت طی شده و هزینه پرداختی بر اساس کیلومتر بستگی دارد، TC هزینه سفر است که به مدت زمان دسترسی فرد I به آن منطقه و همچنین به زمان سپری شده وابسته است و F برابر با کل هزینه پرداخت شده در منطقه می‌باشد. در این تحقیق کل هزینه سفر

۲- Simple Random Sampling

۳- Cochran(1997)

۱- Ruppert

عنایت به‌اینکه موارد اشاره شده توسط گروه دلفی در قالب پرسشنامه‌های باز تکمیل شده بود، تیم تحلیل کننده به دسته بندی آراء و نظرات ایشان در قالب گزاره‌های خبری که قابل کاربرد در روش SWOT است پرداخت. سپس با دعوت از تکمیل کنندگان پرسشنامه در محل اداره میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان کرمان ضمن تشریح هدف و تبیین روش مطالعه برای گروه خبره، نتایج کار تیم تحلیل کننده به اطلاع گروه دلفی رسید. درخصوص تعیین درجات رجحان، مقایسه و وزن دهی پارامترهای داخلی و خارجی به دلیل حضور عوامل متداخل و دارای اثرات هم افزا تصمیم گرفته شد از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی^۳ (AHP) استفاده شود. به این منظور پس از نهایی شدن فهرست عوامل داخلی و خارجی، ماتریس ارجحیت این عوامل به طور جداگانه تهیه شد. به این ترتیب که پارامترهای هر عامل در سطر و ستون ابتدایی ماتریس قرار گرفت. سپس همه پارامترها نسبت به هر یک از معیارهای سطح بالاتر مقایسه زوجی شد. دراین مطالعه این مهم طی دو نوبت یک بار برای عوامل داخلی و بار دیگر برای عوامل خارجی به انجام رسید. نظر به وقت گیر بودن انجام محاسبات ریاضی و مراحل پیچیده فوق برای هر یک از ماتریس‌ها، جهت سهولت کار به منظور محاسبه وزن نسبی معیارها و گزینه‌ها از نرم افزار Expert Choice استفاده شد. پس از شناسایی عوامل داخلی و خارجی و اولویت بندی و بارگذاری آنها، اطلاعات مربوط به عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها) در جدول ارزشیابی عوامل داخلی^۴ (IFE) و یافته‌های مربوط به عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدات) در جدول ارزشیابی عوامل خارجی^۵ (EFE) وارد شد. در جدول های یاد شده در ستون اول فهرستی از عوامل داخلی و خارجی قرار گرفت، در ستون دوم وزن هر یک از عوامل فهرست شده در جدول‌ها مذکور طوری تکمیل شد که جمع اوزان متعلقه در هر جدول نرمال و برابر عدد یک باشد. در ستون سوم درجه بندی یا امتیاز هر یک از عوامل به نحو ذیل به انجام رسید: به هر یک از عوامل براساس

هر بازدیدکننده از مجموع قیمت کرایه رفت و برگشت مراجعان در صورت استفاده از وسیله شخصی، قیمت بنزین یا گازوئیل مصرفی و استهلاک اتومبیل محاسبه شد. در این رابطه می‌توان همبستگی میان تعداد بازدید با بعد مسافت و همچنین تعداد بازدید و هزینه سفر مورد نظر را محاسبه و سپس برای تفرجگاه مورد نظر در قالب یک مدل پیشنهاد نمود. با رسم منحنی تقاضای تفرجگاهی، اثرات افزایش هزینه‌ها بر تعداد دفعات استفاده از تفرجگاه بر مبنای هر هزار نفر بازدید کننده تعیین شد. پس از رسم منحنی تقاضای تفرجگاهی با محاسبه سطح زیر منحنی، ارزش اقتصادی تفرجگاه محاسبه شد (رابطه ۴) محاسبه شد:

$$VR = \sum_{z=1}^n N \cdot AP \quad (4)$$

در این رابطه؛ N: تعداد بازدیدکنندگان، VR: ارزش تفرجگاه، n: تعداد ورودیه‌های در نظر گرفته شده، AP: قیمت ورودیه‌های فرضی به منظور طرح‌ریزی برنامه مدیریت راهبردی بخش شهرداری از روش^۱ SWOT بهره‌گیری شد. این روش با استفاده از کمی نمودن عوامل داخلی و عوامل خارجی و تعامل بین این مؤلفه‌ها سعی بر ارائه راهبردهای امکان پذیر دارد (اعرابی، ۱۳۸۵). شناسایی عوامل داخلی و خارجی محیط تحت بررسی با استعانت از پرسشنامه خبرگان به روش دلفی^۲ به انجام رسید. به این منظور ابتدا فهرست اولیه‌ای از عوامل داخلی و خارجی مؤثر بر استراتژی‌های توسعه اکوتوریسم بخش شهرداری تهیه شد. سپس از ۲۲ نفر از افراد مجرب که دارای حداقل مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد در زمینه‌های تخصصی محیط زیست، منابع طبیعی، علوم اقتصادی و یا مدیریت با حداقل ۱۰ سال سابقه فعالیت در زمینه‌های گردشگری یا تجربه فعالیت در منطقه شهرداری (به عنوان گروه دلفی) خواسته شد با استفاده از پرسشنامه، درخصوص عوامل داخلی و خارجی مؤثر بر توسعه صنعت اکوتوریسم منطقه اظهار نظر نمایند. با

۳- Analytical Hierarchy Process

۴- Internal Factor Evaluation

۵- External Factor Evaluation

۱- این عبارت کوتاه شده چهار کلمه: قوت (Strength)، ضعف (Weakness)، فرصت (Opportunity) و تهدید (Threat) است.

۲- Delphi Method

پیست اسکی روی شن، بنکاً^۶، پلایا^۷، دریاچه نمک، چشمه آب گرم معدنی، رود شور، نخلستان، ارتفاعات منطقه سیرچ^۸، سرو هزار ساله سیرچ (اثر طبیعی ملی)، منطقه گندم بریان و کوه ملخ خورده اشاره کرد.

جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی منطقه نیز شامل: موزه در دست احداث اشیای تاریخی مکشوفه در منطقه، مساجد تاریخی منطقه همچون مسجد ابوالفضل سیرچ، زیارتگاه‌های منطقه همچون امامزاده زید شهداد، قلعه شفیق آباد، قلعه کهنه و قلعه چغوکی، شهرک صنعتی متعلق به هزاره چهارم قبل از میلاد (موسوم به شهر کوتوله‌ها)، آب انبار حاج محمد تقی، آسیاب دو قلوئی شهداد و فرهنگ و آداب و رسوم غنی مردم شهداد است. با توجه به اهمیت متغیرهای اجتماعی در این تحقیق، ادامه ابتدا بر پایه موارد استخراج شده از پرسشنامه کلاسون به بیان مهم‌ترین خصوصیات اجتماعی منطقه پرداخته و سپس متغیرهای اقتصادی تجزیه و تحلیل خواهد شد.

نتایج حاصل از اطلاعات پرسشنامه‌ها نشان می‌دهد ۵۳ درصد از کل مراجعان به منطقه شهداد از مبدا شهر کرمان به‌این منطقه عزیمت نمودند. ۶۷/۶۶ درصد از بازدیدکنندگان نیز به منظور تفریح به‌این منطقه مراجعه کردند. ۷۵ درصد از بازدیدکنندگان را مردان و مابقی را زنان تشکیل می‌داد و ۷۷/۸ درصد از بازدیدکنندگان دارای تحصیلات دانشگاهی بودند. ۶۹/۶۶ درصد از بازدیدکنندگان تنها برای چند ساعت به منطقه مراجعه داشتند و غالب بازدیدکنندگان کارمند عادی بودند (۶۳/۷۷ درصد). بر اساس خود اظهاری مراجعان ۵۶/۶۷ درصد آنها، درآمدی بین ۳ تا ۵ میلیون ریال در ماه دارند. در همین حال تنها ۴۳/۱۳ درصد از مراجعان اعلام آمادگی نمودند که در صورت تأمین و تجهیز امکانات خدمات رسانی حاضر به پرداخت ورودیه جهت بازدید از امکانات گردشگری منطقه هستند. این گروه از افراد ورودیه مناسب را بین ۵۰ تا ۱۰۰ هزار ریال به ازای هر خودروی اعلام کردند. همچنین هزینه دسترسی و اقامت

نظرات پاسخ دهندگان امتیازی از ۵ (بسیار خوب) تا ۱ (ضعیف) داده شد. در ستون چهارم امتیاز موزون هر عامل، از حاصلضرب ستون دوم در ستون سوم حاصل شد و سرانجام امتیاز وزنی کل مجموعه تحت بررسی محاسبه گردید (جدول‌های ۱ و ۲). پس از تکمیل جدول‌های IFE (ارزشیابی عوامل داخلی) و EFE (ارزشیابی عوامل خارجی) که به مثابه مرحله ورود اطلاعات^۱ شناخته می‌شوند، لازم بود تا جدول‌های EFE و IFE با یکدیگر تلفیق شود. این مرحله با هدف تبیین راهبردهای مبتنی بر عوامل داخلی با عوامل خارجی به انجام رسید (جدول ۳). در پایان این مرحله بعد از بررسی و ترکیب مولفه‌های O، T، W و S گروه تحلیل کننده به راهبردهای SO (تهاجمی)، ST (رقابتی)، WO (محافظه کارانه) و WT (تدافعی) دست یافت. با توجه به‌اینکه در پیشنهاد هر راهبرد تنها یک عامل داخلی و یک عامل خارجی دخیل است، در پایان مرحله برنامه‌ریزی راهبردی، جدول کمی برنامه‌ریزی راهبردی موسوم به QSPM^۲ طرح‌ریزی شد (جدول ۴). در این جدول تأثیر سایر عوامل داخلی و خارجی محیط بر راهبرد پیشنهادی پیش بینی و نمره جذابیت (AS^۳) هر راهبرد در بازه یک تا چهار تعیین شد. در این فرآیند نمره ۴ به معنای جذابیت یا امکانپذیری حداکثر و نمره یک به حداقل جذابیت اطلاق می‌شود. در پایان از جمع نمرات جذابیت مربوط به هر استراتژی در ستون مربوطه، نمره جذابیت کل (TAS^۴) محاسبه و به عنوان مبنایی برای تعیین تقدم و تأخر اجرای هر راهبرد معرفی می‌شود.

نتایج

ارزشگذاری اقتصادی محدوده مورد مطالعه، مستلزم شناسایی و طبقه بندی جاذبه‌های اکوتوریسمی است. منابع طبیعی منحصر به فرد منطقه شامل: کلوت^۵،

۱- Input Stage

۲- Quantitative Strategic Planning Matrix

۳- Attractive Scores

۴- Total Attractive Scores

۵- Kalout

۶-Benka

۷-Pelaya

۸- Sirch

بیان کننده رابطه خطی مستقیم بین دو پارامتر مورد بررسی است. به این معنا که هر چه فاصله از تفرجگاه افزایش یابد هزینه دسترسی بازدیدکنندگان نیز افزایش می‌یابد. شکل ۱ خط رگرسیونی بین این دو متغیر را نمایش می‌دهد و معادله خط آن نیز مطابق رابطه ۶ است. فاصله میان دو بردار اطراف خط رگرسیون اطمینان ۹۰ درصد را تأیید می‌کند.

$$Y = 2228/978 X - 6608/20 \quad (6)$$

در این رابطه:

Y = هزینه دسترسی بازدیدکنندگان از بخش شهداد بر حسب تومان ($t = -28/192$)
 X = بعد مسافت بر حسب کیلومتر ($t = 30/758$)

- محاسبه هزینه دسترسی با تعداد دفعات بازدید

بررسی نتایج خروجی از نرم افزارهای مورد استفاده نشان داد که مقدار ضریب همبستگی بین هزینه دسترسی بازدیدکنندگان با تعداد دفعات بازدید $0/519$ - است که بیان کننده رابطه خطی معکوس می‌باشد. یعنی با افزایش میزان هزینه رفت و آمد مراجعان و تمایل به مراجعه مجدد ایشان رابطه عکس وجود دارد. شکل ۲ خط رگرسیونی بین این دو متغیر را نمایش می‌دهد و معادله خط آن نیز در رابطه ۷ ذکر شده است. فاصله میان دو بردار اطراف خط رگرسیون فاصله اطمینان ۹۰ درصد را نمایش می‌دهد.

$$Y = 28554/925 - 596/975 X \quad (7)$$

در این رابطه:

Y = هزینه دسترسی بازدیدکنندگان از بخش شهداد بر حسب تومان ($t = -7/656$)
 X = تعداد بازدیدکنندگان بر حسب نفر ($t = 9/620$)

- محاسبه تعداد دفعات بازدید با مسافت

تجزیه و تحلیل‌های صورت گرفته نشان داد که مقدار ضریب همبستگی بین تعداد دفعات بازدید با مسافت $0/627$ - است. این مقدار نشان دهنده رابطه خطی

$71/78$ درصد از بازدید کنندگان 500 تا 700 هزار ریال به ازای هر نفر در روز پیش بینی شد.

تجزیه و تحلیل مدل اقتصادی بخش شهداد

جهت تجزیه و تحلیل اقتصادی کاربری اکوتوریسم در محدوده مطالعاتی مدلی متشکل از ۲۱ متغیر تشکیل داده شد تا از این طریق بتوان روابط بین داده‌های مأخوذه از پرسشنامه کلاوسون و مشاهدات محققان از محل مطالعه را مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. جهت انجام تجزیه و تحلیل این مدل از روش حذف رو به عقب که در برگیرنده تمامی متغیرها می‌باشد استفاده شد. قبل از استفاده از روش حذف رو به عقب، ابتدا داده‌هایی که سبب بروز خطا در تجزیه و تحلیل می‌شوند (۸ داده مخدوش کننده) بر اساس نظر خبرگی حذف گردید در نتیجه ضریب اطمینان (R) به میزان ۹۰ درصد افزایش یافت. بر این اساس مدل انتخاب شده حدود ۹۰ درصد از داده‌ها را توجیه کرد. رابطه ۵ معادله رگرسیون برآورد شده برای محدوده مطالعاتی را نمایش می‌دهد، در این رابطه با هدف تجزیه و تحلیل مدل اقتصادی منطقه مطالعاتی ضرایب همبستگی پنج عامل: هزینه دسترسی (بر حسب تومان)، تمایل استفاده از وسیله نقلیه عمومی، تعداد دفعات بازدید، میزان تحصیلات مراجعان و فاصله (بر حسب کیلومتر) به شکل رابطه ۵ بررسی شد:

$$Y = 114/646 V - 326/487 C - 103/950 P + 2484/639 D \quad (5)$$

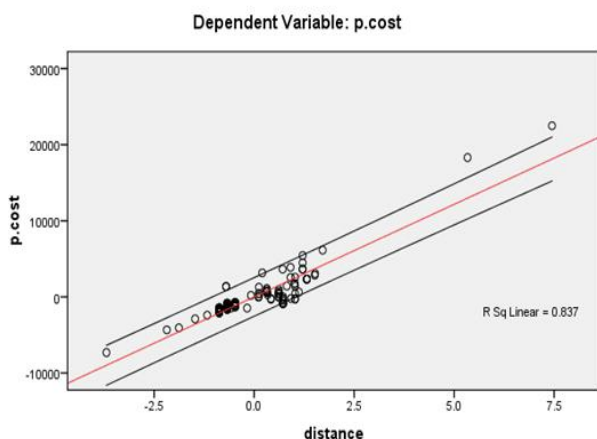
در این رابطه:

D : فاصله بر حسب کیلومتر ($t = 26/977$)
 Y : هزینه دسترسی بر حسب تومان ($t = -17/965$)
 V : تعداد دفعات بازدید ($t = 2/765$)
 C : میزان تحصیلات ($t = -2/473$)
 P : تمایل استفاده از وسیله نقلیه عمومی ($t = -1/818$)

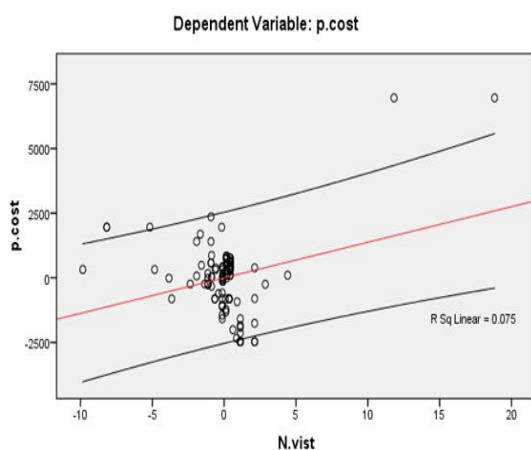
- محاسبه هزینه دسترسی با مسافت

تجزیه و تحلیل‌های صورت گرفته نشان می‌دهد که مقدار ضریب همبستگی بین هزینه دسترسی بازدیدکنندگان با بعد مسافت $0/916$ است. این میزان

(طبق رابطه ۴) ارزش تفرجگاهی عرصه تحت بررسی به شکل ماهانه محاسبه شد (رابطه ۹).

شکل ۱- خط رگرسیون بین هزینه دسترسی و بعد مسافت

شکل ۲- خط رگرسیون بین هزینه دسترسی و دفعات بازدید

همان‌طور که ملاحظه می‌شود ارزش تفرجگاهی بخش شهداد کرمان در زمان مطالعه ۵,۶۹۸,۲۵۰,۰۰۰ ریال در ماه برآورد شد. در ادامه این مطالعه به منظور ارائه برنامه مدیریت راهبردی توسعه اکوتوریسم بخش شهداد کرمان از روش برنامه‌ریزی SWOT با استفاده از نظر خبرگان بهره گرفته شد. حاصل عملکرد این کارگروه که به عنوان گروه دلفی شناخته می‌شوند پیش بینی پنج قوت و هشت ضعف درون ساختاری و فهرست شش فرصت و پنج تهدید به مثابه عوامل خارجی در برنامه‌ریزی اکوتوریسم محدوده تحت بررسی در زمان مطالعه بود.

معکوس بین تعداد دفعات بازدید با بعد مسافت است. به این معنا که با افزایش فاصله از تفرجگاه تعداد دفعات بازدید کاهش می‌یابد. شکل ۳ خط رگرسیون بین این دو متغیر را نمایش می‌دهد. معادله خط آن نیز در رابطه ۸ ارائه شده است.

$$Y = 85/759 - 1/481X \quad (8)$$

Y = تعداد بازدیدکنندگان بر حسب نفر ($t = 18/426$)
 X = فاصله از منطقه تفرجگاهی بر حسب کیلومتر
 $(t = -10/295)$

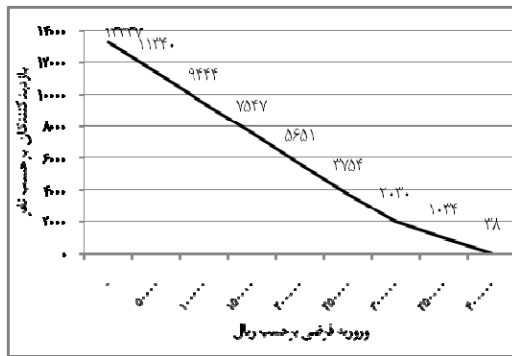
محاسبه ارزش تفرجگاهی بخش شهداد

تحلیل اقتصادی مؤلفه‌های تفرجگاهی بخش شهداد به ویژه بررسی رابطه بین متوسط هزینه دسترسی و تعداد دفعات بازدید نشان می‌دهد که رفتار بازدیدکنندگان نسبت به تغییرات هزینه متفاوت می‌باشد. به منظور بررسی این رابطه، ورودیه‌های فرضی مختلفی برای تفرجگاه‌های طبیعی و مکان‌های تاریخی- فرهنگی منطقه مورد مطالعه در نظر گرفته شد تا تعداد بازدیدکنندگان از منطقه در قبال افزایش ورودیه‌های فرضی پیش بینی و تحلیل شود. مقدار ورودیه‌های فرضی با توجه به میزان تمایل به پرداخت توسط بازدیدکنندگان تعیین و نتایج از طریق روش آزمون پی^۱ مشخص شد. میزان ورودیه‌های فرضی ۵۰، ۱۰۰، ۱۵۰، ۲۰۰، ۲۵۰، ۳۰۰، ۳۵۰ و ۴۰۰ هزار ریال در نظر گرفته شد تا رفتار بازدیدکنندگان در قبال افزایش ورودیه به دقت مورد مطالعه قرار گیرد. برای ترسیم منحنی تقاضای بخش شهداد کرمان باید ورودیه‌های فرضی را به متوسط هزینه دسترسی اضافه نمود. شکل ۴ منحنی تقاضای منطقه را نمایش می‌دهد.

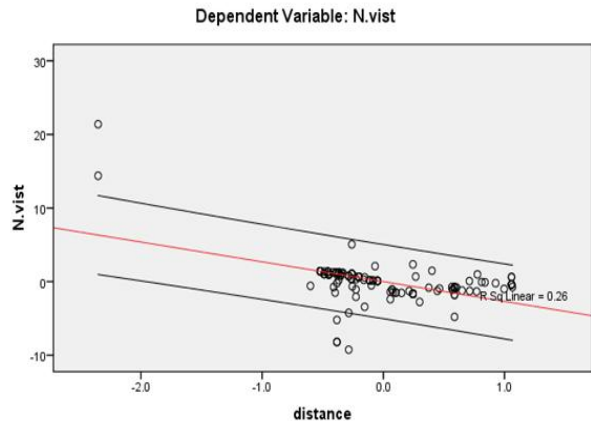
منحنی تقاضای تفرجگاهی شهداد بیان‌کننده این اصل مهم است که هرگاه هزینه‌های جانبی افزایش پیدا کند، پیش بینی می‌شود شمار بازدیدکنندگان کاهش یابد و در نهایت به نقطه‌ای برسد که تمایل به استفاده از تفرجگاه از بین برود. با محاسبه سطح زیر منحنی تقاضای منطقه

(۹)

$$VR = (0 \times 13237) + (50000 \times 11340) + (100000 \times 9444) + (150000 \times 7545) + (200000 \times 5651) + (250000 \times 3754) + (300000 \times 2030) + (350000 \times 1034) + (400000 \times 38) = 5,98,250,000$$

شکل ۴- منحنی تقاضای تفرجگاهی بخش شهداد کرمان

شکل ۳- خط رگرسیون بین تعداد بازدید و بعد مسافت

جاذبه‌های طبیعی منطقه در داخل و خارج از کشور با وزن ۰/۱۴ به عنوان مهمترین تهدید خارجی شناخته شد. همان‌طور که در جدول ارزشیابی عوامل داخلی ملاحظه می‌شود حاصل جمع امتیاز وزنی این عوامل ۲/۶۹ می‌باشد. این عدد مبین آن است که در مجموع شرایط نقاط قوت منطقه از شرایط بهتری نسبت به ضعف‌های پیش‌بینی شده برخوردار است. در مورد عوامل خارجی در جدول EFE دستیابی به نمره ۲/۳۱ در حاصل جمع امتیاز وزنی نشان‌دهنده تفوق نسبی تهدیدات پیش‌بینی شده در قیاس با فرصت‌های خارجی است.

همان‌طور که در شکل ۵ ملاحظه می‌شود، در زمان برنامه‌ریزی، منطقه در محیط رقابتی قرار دارد. در این شکل نمره حاصل از عوامل داخلی بر محور افقی (محور X) و حاصل جمع امتیازات عوامل خارجی بر محور عمودی (محور Y) قرار می‌گیرد. استقرار وضعیت راهبردی منطقه مطالعاتی در محیط رقابتی مبین آن است که پتانسیل‌های داخلی منطقه به منظور تقابل با تهدیدات خارجی سیر نزولی یافته یا مغفول مانده‌اند. از اینرو در هنگام برنامه‌ریزی استخراج راهبردهای مبتنی بر محیط رقابتی در اولویت قرار دارد.

در گام بعد جدول‌ها ارزشیابی عوامل داخلی و خارجی تشکیل و کار نمره دهی و وزن‌دهی به فاکتورهای داخلی و خارجی انجام پذیرفت. در جدول‌های ۱ و ۲ نتایج ارزشیابی عوامل داخلی و خارجی ارائه شده است. در این جدول‌ها در ستون اول فهرستی از عوامل داخلی و خارجی تنظیم شد در ستون دوم با استفاده از نظر خبرگی گروه دلفی اقدام به وزن‌دهی عوامل داخلی و خارجی گردید. اوزان منسوبه به هر یک از عوامل به نحوی توزیع شد که حاصل جمع اوزان به تفکیک عوامل داخلی و خارجی برابر با یک شد (وزن نرمال) به این منظور با استفاده از فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) برای مقایسه زوجی عوامل فهرست شده و توزیع نرمال اوزان بهره‌گیری شد. همچنان که در جدول ۱ ملاحظه می‌شود جاذبه‌های طبیعی منحصر به فرد منطقه با وزن ۰/۱۶ به عنوان مهمترین قوت، نبود امکانات اقامتی، سیاحتی، خدماتی و رفاهی در گردشگاه‌ها عمده‌ترین ضعف منطقه با ضریب ۰/۱۲، ایجاد طرح‌های اشتغال‌زا و افزایش درآمد افراد بومی در صورت اجرای برنامه‌های توسعه اکوتوریسم در منطقه با وزن ۰/۱۶ به عنوان بارزترین فرصت و تبلیغات نامناسب و عدم معرفی مناسب

جدول ۱- ارزشیابی عوامل داخلی (IFE)

امتیاز وزنی	امتیاز	وزن	عوامل خارجی
قوت‌ها (S)			
۰/۶۴	۴	۰/۱۶	۱- جاذبه‌های طبیعی منحصر به فرد منطقه (S1)
۰/۴۲	۴	۰/۱۳	۲- وجود ابنیه تاریخی در محدوده مطالعاتی (S2)
۰/۳۲	۴	۰/۰۸	۳- فرهنگ و آداب و رسوم غنی محلی (S3)
۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۴- فرهنگ پذیرش گردشگران از سوی مردم بومی (S4)
۰/۰۶	۳	۰/۰۲	۵- رایگان بودن بازدید از مکان‌های طبیعی و تاریخی - فرهنگی در زمان حاضر (S5)
ضعف‌ها (W)			
۰/۲۴	۲	۰/۱۲	۱- نبود امکانات اقامتی، سیاحتی، خدماتی و رفاهی در سایت منطقه (W1)
۰/۰۴	۲	۰/۰۲	۲- عدم آگاهی گردشگران از مخاطرات موجود در منطقه (W2)
۰/۰۴	۲	۰/۱۱	۳- نا مساعد بودن وضعیت اقلیمی شهرداری در برخی فصول سال (W3)
۰/۱۸	۲	۰/۰۹	۴- ضعف در تسهیلات حمل و نقل و جابجایی در منطقه (W4)
۰/۱۸	۲	۰/۰۹	۵- فاصله نسبی از مراکز بزرگ جمعیتی کشور (W5)
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	۶- مشخص نبودن متولی اصلی گردشگری طبیعت در منطقه و ناهماهنگی سازمان‌های ذیربط (W6)
۰/۱۰	۲	۰/۰۵	۷- کمبود راهنمایان متخصص گردشگری طبیعت در منطقه (W7)
۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۸- عدم اطمینان بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری در بخش اکوتوریسم منطقه (W8)
۲/۶۹	-	۱	جمع

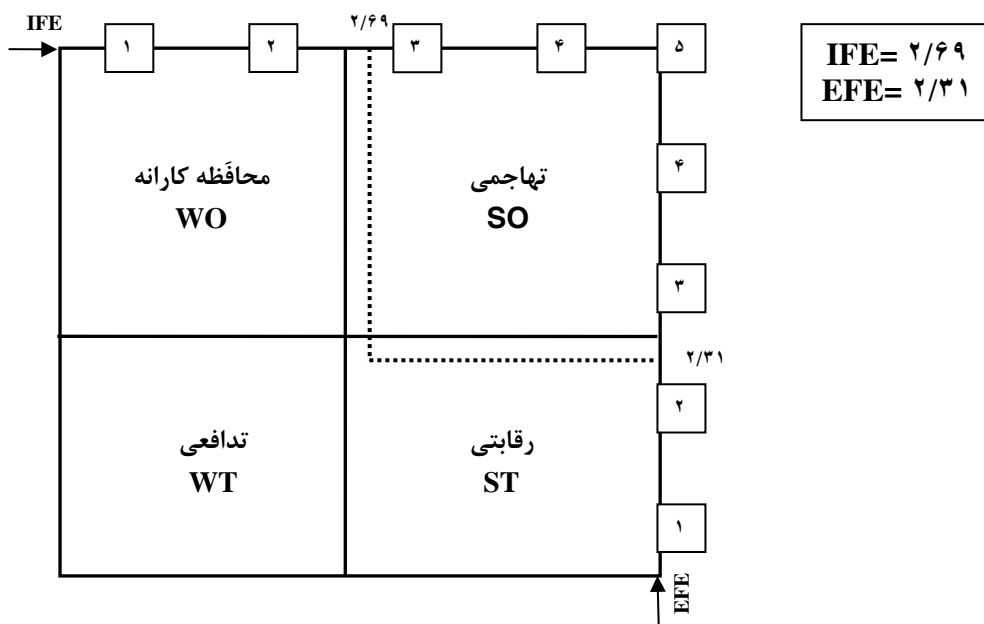
جدول ۲- ارزشیابی عوامل خارجی (EFE)

امتیاز وزنی	امتیاز	وزن	عوامل خارجی
فرصت‌ها (O)			
۰/۴۸	۳	۰/۱۶	۱- ایجاد طرح‌های اشتغال‌زا و افزایش درآمد افراد بومی (O1)
۰/۲۷	۳	۰/۰۹	۲- بهبود وضعیت حمل و نقل منطقه (احداث چاه نهبندان و بهبود وضعیت راه‌های دسترسی منطقه) (O2)
۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۳- وجود اثر طبیعی ملی سرو سیرچ در محدوده مطالعاتی (O3)
۰/۱۲	۳	۰/۰۴	۴- درآمد ارزی برای کشور در صورت معرفی منطقه به گردشگران خارجی (O4)
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	۵- سرمایه‌گذاری در منطقه از طریق احداث تأسیسات زیر بنایی گردشگری (احداث کمپ کویری و ... O5)
۰/۲۱	۳	۰/۰۷	۶- توسعه مراکز تفریحی و ورزشی متناسب با وضعیت اقلیمی منطقه (احداث پیست اسکی بر روی شن، برگزاری برنامه شب یلدا در منطقه و ... O6)
تهدیدها (T)			
۰/۱۳	۱	۰/۱۳	۱- رشد منفی جمعیت بخش شهرداری به دلیل مهاجرت به خارج از منطقه (T1)
۰/۲۴	۲	۰/۱۲	۲- نبود امنیت کامل در برخی از جاده‌های دسترسی منطقه (T2)
۰/۲۸	۲	۰/۱۴	۳- تبلیغات نامناسب و عدم معرفی مناسب جاذبه‌های طبیعی منطقه در داخل و خارج از کشور (T3)
۰/۲۲	۲	۰/۱۱	۴- نبود یک برنامه جامع مدیریت اکوتوریسم در منطقه مطالعاتی (T4)
۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۵- انزوای اقتصادی و اجتماعی عرصه مطالعاتی در برنامه‌های توسعه کالبدی کشور (T5)
۲/۳۱	-	۱	جمع

شد. با عنایت به اولویت راهبردهای رقابتی (محیط ST)، تلاش گردید در مرحله پایانی به منظور تحلیل نتایج در جدول برنامه‌ریزی کمی راهبردی موسوم به جدول QSPM از راهبردهای چهارگانه محیط رقابتی استفاده شود.

به منظور تدوین راهبردهای قابل اجرا در محیط رقابتی، در مرحله تلفیق، تلاش شد با بهره‌گیری از عوامل داخلی و خارجی فهرست شده در جدول ۳، راهبردهایی عملیاتی توسط تیم تحلیل کننده اندیشیده شود. بر این اساس چهار استراتژی تهاجمی، پنج راهبرد رقابتی، شش راهبرد عملیاتی محافظه کارانه و سه راهبرد تدافعی اندیشیده

شکل ۵- وضعیت کنونی مدیریت اکوتوریسم بخش شهداد در ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی SWOT

راستا راهبرد نخست (ST1) با مضمون "جلب سرمایه گذاری بخش خصوصی از طریق ارائه تسهیلات بانکی با دوره بازگشت طولانی مدت و واگذاری انفال در قالب اسناد نود و نه ساله" با امتیاز ۵/۱۲ به عنوان استراتژی دوم نخست توسعه اکوتوریسم در بخش شهداد، استراتژی دوم با عبارت "احیای فرهنگ بومی از طریق توسعه صنایع سازگار و کار آفرین در منطقه به منظور بهبود شرایط معیشتی افراد محلی" با نمره جذابیت کل ۴/۱۳ و (ST3) یا راهبرد سوم با موضوع "تلاش در جهت اعتلای امنیت، تنویر افکار عمومی و معرفی جاذبه‌های گردشگری منطقه در ابعاد ملی و بین المللی" با امتیاز ۴/۰۴ به عنوان سومین اولویت اجرایی برنامه توسعه اکوتوریسم شهداد برگزیده شد.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود؛ در جدول برنامه‌ریزی کمی راهبردی تلاش شد تاثیر سایر عوامل داخلی و خارجی محیط تحت بررسی بر راهبردهای محیط منتخب (رقابتی) محاسبه شود. به این منظور ضمن فهرست کردن تمامی عوامل داخلی و خارجی کوشش گردید اثر تقویت کننده یا بازدارنده هر عامل تحت عنوان نمره جذب (که در جدول شماره ۵ با حروف AS مشخص شده است) در انتخاب راهبرد اجرایی مد نظر قرار گیرد. میزان این تاثیرات با نمرات ۱ تا ۴ امتیازدهی شد.

با ضرب امتیازات نمره جذب (AS) در وزن هر عامل (برگرفته شده از جدول‌های IFE و EFE)، نمره جذابیت کل یا TAS محاسبه شد. در ادامه از جمع نمرات جذابیت کل هر راهبرد اولویت اجرای هریک تعیین شد. در این

جدول ۴- برنامه‌ریزی کمی راهبردی (QSPM)

راهبرد ST5		راهبرد ST4		راهبرد ST3		راهبرد ST2		راهبرد ST1		وزن	عوامل داخلی و خارجی
TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS		
۰/۴۸	۳	۰/۳۲	۲	۰/۳۲	۲	۰/۳۲	۲	۰/۶۴	۴	۰/۱۶	قوت‌ها جاذبه‌های طبیعی منحصر به فرد منطقه (S1)
۰/۳۹	۳	۰/۲۶	۲	۰/۲۶	۲	۰/۳۹	۳	۰/۳۹	۳	۰/۱۳	وجود ابنیه تاریخی در محدوده طالعانی (S2)
۰/۳۲	۴	۰/۱۶	۲	۰/۱۶	۲	۰/۳۲	۴	۰/۱۶	۲	۰/۰۸	فرهنگ و آداب و رسوم غنی محلی (S3)
۰/۰۶	۲	۰/۰۳	۱	۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۰۳	۱	۰/۰۳	فرهنگ پذیرش گردشگران از سوی مردم بومی (S4)
۰/۰۴	۲	۰/۰۴	۲	۰/۰۴	۲	۰/۰۶	۳	۰/۰۴	۲	۰/۰۲	رایگان بودن بازدید از مکان های طبیعی و تاریخی- فرهنگی منطقه در زمان حاضر (S5)
۰/۲۴	۲	۰/۲۴	۲	۰/۱۲	۱	۰/۱۲	۱	۰/۴۸	۴	۰/۱۲	ضعف‌ها نبود امکانات اقامتی، سیاحتی، خدماتی و رفاهی در سایت های منطقه (W1)
۰/۰۶	۳	۰/۰۲	۱	۰/۰۲	۱	۰/۰۴	۲	۰/۰۲	۱	۰/۰۲	عدم آگاهی گردشگران از مخاطرات موجود در منطقه (W2)
۰/۱۱	۱	۰/۲۲	۲	۰/۲۲	۲	۰/۱۱	۱	۰/۲۲	۲	۰/۱۱	نامساعد بودن وضعیت اقلیمی شهادت در برخی فصول سال (W3)
۰/۰۹	۱	۰/۰۹	۱	۰/۱۸	۲	۰/۱۸	۲	۰/۲۷	۳	۰/۰۹	ضعف در تسهیلات حمل و نقل و جابجایی در منطقه (W4)
۰/۱۸	۲	۰/۱۸	۲	۰/۱۸	۲	۰/۱۸	۲	۰/۰۹	۱	۰/۰۹	فاصله نسبی از مراکز بزرگ جمعیتی کشور (W5)
۰/۰۴	۱	۰/۱۶	۴	۰/۰۸	۲	۰/۰۸	۲	۰/۰۸	۲	۰/۰۴	مشخص نبودن متولی اصلی گردشگری طبیعت در منطقه و ناهماهنگی سازمان‌های ذیربط (W6)
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	۱	۰/۱۰	۲	۰/۱۰	۲	۰/۱۰	۲	۰/۰۵	کمبود راهنمایان متخصص گردشگری طبیعت در منطقه (W7)
۰/۰۶	۱	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	۱	۰/۰۶	۱	۰/۰۶	عدم اطمینان بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری در بخش اکوتوریسم منطقه (W8)
۰/۴۸	۳	۰/۳۲	۲	۰/۴۸	۳	۰/۶۴	۴	۰/۶۴	۴	۰/۱۶	فرصت‌ها ایجاد طرح‌های اشتغال‌زا و افزایش درآمد افراد بومی (O1)

ادامه جدول ۴- برنامه ریزی کمی راهبردی (QSPM)

راهبرد ST5		راهبرد ST4		راهبرد ST3		راهبرد ST2		راهبرد ST1		وزن	عوامل داخلی و خارجی
TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS		
۰/۱۸	۲	۰/۱۸	۲	۰/۳۶	۴	۰/۰۹	۱	۰/۳۶	۴	۰/۰۹	بهبود وضعیت حمل و نقل منطقه (احداث جاده نهبندان و بهبود وضعیت راه های دسترسی منطقه) O2
۰/۰۳	۱	۰/۰۳	۱	۰/۰۹	۳	۰/۰۶	۲	۰/۰۹	۳	۰/۰۳	وجود اثر طبیعی ملی سرو سیرج در محدوده مطالعاتی(O3)
۰/۱۲	۳	۰/۰۸	۲	۰/۱۲	۳	۰/۰۸	۲	۰/۱۲	۳	۰/۰۴	درآمد ارزی برای کشور در صورت معرفی منطقه به گردشگران خارجی(O4)
۰/۱۰	۲	۰/۱۰	۲	۰/۱۰	۲	۰/۱۵	۳	۰/۲۰	۴	۰/۰۵	سرمایه گذاری در منطقه از طریق احداث تأسیسات زیر بنایی گردشگری (احداث کمپ کویری و ...) O5
۰/۲۱	۳	۰/۱۴	۲	۰/۱۴	۲	۰/۱۴	۲	۰/۲۸	۴	۰/۰۷	توسعه مراکز تفریحی و ورزشی متناسب با وضعیت اقلیمی منطقه (احداث پیست اسکی بر روی شن، برگزاری برنامه شب یلدا در منطقه و...) O6
۰/۲۶	۲	۰/۱۳	۱	۰/۲۶	۲	۰/۲۶	۲	۰/۱۳	۱	۰/۱۳	تهدیدات رشد منفی جمعیت بخش شهرداری به دلیل مهاجرت به خارج از منطقه(T1)
۰/۱۲	۱	۰/۲۴	۲	۰/۱۲	۱	۰/۱۲	۱	۰/۲۴	۲	۰/۱۲	نبود امنیت کامل در برخی از جاده های دسترسی منطقه(T۲)
۰/۱۴	۱	۰/۱۴	۱	۰/۱۴	۱	۰/۲۸	۲	۰/۱۴	۱	۰/۱۴	تبلیغات نامناسب و عدم معرفی مناسب جاذبه های طبیعی منطقه در داخل و خارج از کشور(T3)
۰/۱۱	۱	۰/۴۴	۴	۰/۲۲	۲	۰/۱۱	۱	۰/۲۲	۲	۰/۱۱	نبود یک برنامه جامع مدیریت اکوتوریسم در منطقه مطالعاتی(T4)
۰/۰۶	۱	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۰۶	انزوای اقتصادی و اجتماعی عرصه مطالعاتی در برنامه های توسعه کالبدی کشور(T5)
۴/۰۳	-	۳/۸۱	-	۴/۰۴	-	۴/۱۳	-	۵/۱۲	-	۲	جمع
۴	-	۵	-	۳	-	۲	-	۱	-	-	اولویت اجرای راهبرد

بحث و نتیجه‌گیری

کارشناسان محیط زیست اکوتوریسم را کاربری سازگار با طبیعت می‌شناسند چرا که برنامه‌های اکوتوریسم طرح‌ریزی شده در راستای اصول بوم‌شناختی قادر است ضمن بهره‌برداری متناسب از طبیعت با اعتلای آگاهی‌های عمومی نسبت به ارزش‌های اکولوژیک منابع طبیعی و میراث فرهنگی بر صیانت بایسته از این مواهب نیز تاثیرگذار باشد. همان‌طور که اشاره شد، این مطالعه با هدف تعیین ارزش‌های اقتصادی منابع تفرجگاهی بخش شهرداری کرمان به منظور ارائه بهترین راهبردهای مدیریتی مبتنی بر عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدات) با توسل به روش برنامه‌ریزی راهبردی به انجام رسید. در این بین ملحوظ داشتن تجارب و توانمندی‌های افراد و سازمان‌های مرتبط برای تصمیم‌گیری و ارائه راهبردهای توسعه اکوتوریسم منطقه مد نظر قرار گرفت.

از سویی دیگر با توزیع پرسشنامه‌های کلاسون بین مراجعان منطقه شهرداری در زمان حداکثر تقاضا، تلاش شد وضعیت حال حاضر و نیز درخواست‌های متقاضیان در تصمیم‌سازی‌ها مورد توجه قرار گیرد.

از مهمترین اقدامات انجام پذیرفته در این مطالعه سنجش پتانسیل و توان بالقوه اقتصادی بخش شهرداری بود. با توجه به محدودیت‌های زیستی منطقه و نیز انزوای اقتصادی - اجتماعی محدوده مطالعاتی، در حال حاضر هیچ کدام از منابع طبیعی یا فرهنگی - تاریخی منطقه از منظر توان زیستی در شرایط ایده آل برای توسعه گردشگری طبیعت قرار ندارد. در این بین برخی از مناطق تفرجگاهی طبیعی منطقه همچون کویر لوت از نظر استقرار امکانات دائمی توسعه گردشگری طبیعت موسوم به تفرج متمرکز نامناسب ارزیابی می‌شود.

مهمترین نتایج حاصل از ارزشگذاری اقتصادی منابع تفرجگاهی بخش شهرداری کرمان عبارتند از:

- بین تعداد بازدیدکنندگان از منطقه با سن افراد ارتباط منفی خیلی ضعیفی وجود دارد ($I = -0/186$).

- بین تحصیلات افراد و تعداد بازدیدکنندگان از منطقه ارتباط منفی ضعیفی وجود دارد ($I = -0/202$).

- بین فاصله محل سکونت افراد و هزینه متحمل برای سفر به منطقه ارتباط مستقیم بسیار قوی وجود دارد ($I = 0/937$).

- بین درآمد بازدیدکنندگان و میزان استفاده آنها از منطقه ارتباط معکوس ضعیفی وجود دارد ($I = -0/263$) و نتایج حاصل از تکمیل پرسشنامه‌ها نشان می‌دهد که تعیین ورودیه‌ای به میزان ۵۰ هزار ریال به ازای هر خودرو مناسب‌ترین میزان ورودیه برای بازدید از عرصه‌های بکر طبیعی بخش شهرداری است.

پس از اجرای روش SWOT و تدوین و اولویت بندی استراتژی‌ها، پیشنهادهای زیر جهت تصمیم‌گیرندگان توسعه صنعت اکوتوریسم در بخش شهرداری عرضه می‌شود:

- توصیه می‌شود پیش از اقدام به اجرای هر طرح گردشگری، تعیین ظرفیت برد توان‌های بالقوه محیطی مورد توجه قرار گیرد.

- با عنایت به اینکه از جمله موانع توسعه گردشگری در کشورمان مسایل فرهنگی عنوان می‌شود، معرفی بایسته فرهنگ بومی مناطق گردشگری به مراجعان می‌تواند فرصت تجربه نمودن این فرهنگ و نیز زندگی در این محیط‌ها را فرا روی گردشگران قرار دهد. ساماندهی روستاهای پیرامونی کویر شهرداری و توسعه فعالیت‌های مبتنی بر اکوتوریسم به داخل این سکونتگاه‌ها در صورت یک تمهید عالمانه می‌تواند ضمن کاهش هزینه‌ها باعث بهبود شرایط معیشتی بومیان منطقه شود، در عین حال در اشاعه فرهنگ غنی بومی نیز موثر باشد.

- توجه به بازاریابی در توسعه اکوتوریسم حوزه‌های داخلی و خارجی مسأله‌ای مهم و راهگشا است این مهم نیازمند هماهنگی و همکاری نهادها و تشکیلات مختلف دارد. با توجه به کاربرد تبلیغات اینترنتی در جهان امروز، پیشنهاد می‌شود یک سایت تخصصی برای معرفی جاذبه‌های گردشگری بخش شهرداری به زبان‌های زنده دنیا راه‌اندازی شود.

- نظارت بر آثار زیانبار محیط زیستی توسعه گردشگری در طبیعت و فراهم آوردن شرایط لازم برای ارائه گزارش‌های دوره‌ای بررسی اثرات توسعه اکوتوریسم محدوده مطالعاتی.

- لزوم تحقیقات در امر گردشگری با هدف تکمیل سامانه مدیریت اطلاعات به منظور نظارت بر عملکرد بخش‌ها، بررسی و بازرسی حوزه‌ها و مناطق گردشگری و بهره‌گیری از نتایج آن برای حمایت از بخش‌های عملیاتی نظیر بازاریابی، توسعه منابع انسانی و اطلاع رسانی همگانی است.

References

- Abedinzadeh, N. 2004. Comparing of economical valuation for Saravan forestly park and Rasht's park-e-shahr and presentation management measures. Thesis of master science. Islamic Azad University, Tehran Sciences and Research branch, 183P.
- A'rabi, M. 2005. Handbook of Strategic planning. Publication of Office of Cultural researches, 195P.
- Asheim, G.B. 2000. Green National Accounting: Why and How? Environment and Development, Economics, 5:25-48.
- Chen, W. and Y. Hong. 2004. Recreation demand and Economic value: An application of Travel Cost Method for Xiamen Island, China Economic Review, 15: 398-406.
- Chin, C. 2002. Economic Evaluation of Recreation Benefits at Fushan Botanical Gardan, 17(3):375-85.
- Fleming, C.M. and C. Averil. 2008 .The Recreational value of Lake McKenzie, Fraser Island: An application of the Travel Cost Method, Tourism Management, 11(2):113-121.
- Latifi osquie, N. 2006. Economical- Outdoor recreation valuation of Tabriz's Ounebn-e-Ali forest park. Thesis of master science, Islamic Azad University, Tehran Sciences and Research branch, 178P.
- Lauros, P. 1999. Encyclopedia of Science, Gotenborgen Press, vol:33, 209p.
- Mehrabian, A. 2005. Tourism industry, problems and solutions. Iran. Tehran: Kongereh Publication, 202P.
- Mojabi, S. 2005. Economical valuation of Pardisan and Lavizan forest park. Thesis of master science. Islamic Azad University, Tehran Sciences and Research branch, 170P.
- Moons, E. 2003. The Development and Application of Economic Valuation Techniques and their use in Environmental Policy, A Survey Katholieke University Leuven, 112p.
- Saudi shahabi, S. 2005. Assigning outdoor recreation value of Anzali wetland by Travel Cost Method (T.C.M) and estimation it's tourism carring capacity. Thesis of master science. Islamic Azad University, Tehran Sciences and Research branch, 168P.
- Shadmanlahiji, F. 2005. Economical outdoor recreation valuation of Amircalayeh wetland. Thesis of master science. Islamic Azad University, Tehran Sciences and Research branch 216P.
- Shrestha, K. 2007. Valuing Nature-based Recreation in Public Natural areas of the Apalachicola River region Florida, Journal of Environmental Management vol 85: 977-985.
- Yaghmaiyan, M. 2003. Tourism in Iran. Publication of cultural heritage research centre: Tourism and Handicraft industries of Iran 235P.
- Zandersen, M. and F.S. Jensen. 2005. Benefit Transfer Over time of Ecosystem Values: The Case of Forest Recreation, Paper Presented at the Association of Environmental and Resource Economists Conference in Bremen, 17- 19 June :23-26.

Economic Valuation of Outdoor Recreational Resources of Shahdad District of Kerman in order to Presentation Ecotourism Development Strategic Planning

S. A. Jozi^{*1}, S. Rezaian², M. Irankhahi³ and M. Shakeri⁴

¹ Department of Environment, Faculty of Technical and Engineering, University of Islamic Azad- North of Tehran Branch, I.R. Iran

² Department of Natural Resources Engineering, Faculty of Agricultures and Natural Resources, University of Islamic Azad- Shahrood Branch, I.R. Iran

³ Department of Environmental Sciences, Faculty of Environment and Energy, University of Islamic Azad- Sciences & Research Branch, I.R. Iran

⁴ Department of Environmental Management, University of Islamic Azad- Bandar Abas Branch, I.R. Iran

(Received: 02 March 2010, Accepted: 13 March 2011)

Abstract

This study was performed in order to provide a strategic development plan for ecotourism in Shahdad District of Kerman Province. Thus cultural, historical and natural attractions of the region and its surrounding areas were studied and identified initially. By completing Clawson Questionnaire in the form of Travel Cost Method (TCM), valuation and analysis of ecotourism demand index of the considered region was carried out. Considering the mentioned aim a number of 220 Clawson questionnaires at the time of maximum recreational demand (March, 2008 till April, 2008) was filled out in the study area. Based on performed calculations the recreational value of Shahdad District of Kerman was estimated equal to 5,698,250,000 Rial per month at the time of the study. Subsequently in order to compiling and presenting the quantitative strategies of ecotourism development the strategic planning method of SWOT was applied. This method is based on identification of internal factors (Strengths and Weaknesses) as well as the external ones (Opportunities and Threats) of the under studied area. In this regard the internal and external factors were specified using Delphi Method. After identification stage, the internal and external factors were arranged in the form of Internal Factors Evaluation (IFE) and External Factors Evaluation (EFE) Matrices and then scoring and weighing of the mentioned factors were carried out using EXPERT CHOICE Software and Analytical Hierarchy Process Method (AHP). The results obtained from noted above matrices were confirmed that despite the existence of unique natural and cultural attractions which potentially can convert the region as recreational pole of desert areas of the country due to deficiencies like lack of infrastructural facilities, failure introduction and advertising, the under investigation area is placed in competitive situation (ST Strategy). Moreover with the aim of integrating and scrutinizing information derived from internal and external evaluation, the Quantitative Strategic Planning Matrix (QSPM) was implemented. As regards the results of the noted matrix three strategies were suggested which among them the attraction of private sector investment through banking facilities with long return periods, national wealth transfer in the form of ninety-nine years documents with score of 5.12 were recognized as the most important strategies of ecotourism development in the region over a twenty year period.

Key words: Economic Valuation, Ecotourism, Strategic Planning, Travel Cost Method, Analytical Hierarchy Process, Shahdad District of Kerman

*Corresponding author: Tel: +98 912 6194676 ,Fax: +98 21 22977958 , E-mail: sajozi@yahoo.com